

Berkes'in Türk bilimine katkısı

Niyazi Berkes, ATATÜRK VE DEVRİMLER / TEOKRASİ VE LAİKLİK, Adam Yayıncılık, 1982/1984.

FEROZ AHMAD

1948 yılında Kuzey Amerika'ya göçmek zorunda kalmasaydı, Niyazi Berkes'in Türk bilimi üzerinde ne gibi bir etkisi olurdu diye kendime sık sık sormuşumdur. McGill Üniversitesi'ndeki öğrencileri ondan hayranlık ve sevgiyle söz eder; onun derin bilgisini ve, daha önemlisi, bu bilgiyi saatler süren sohbetlerde öğrencileriyle paylaşma isteğini her zaman saygıyla anarlar. Ne yazık ki ben, derslerini dinlemek ya da onunla yüz yüze konuşmak fırsatını yalnızca birkaç kez bulabildim. Ama, Chicago Üniversitesi'nin Kasım 1973'te, Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. kuruluş yıldönümü dolayısıyla düzenlediği konferans sırasında, Profesör Berkes'le bir akşamüstü otel lobisinde geçirdiğim üç saati unutamam. Bu konuşma bana, Osmanlı ve Türk tarihi üzerine bir düzine kitap okumakla edinemeyeceğim kadar çok bilgi ve bakış açısı kazandırdı ve esin kaynağı oldu.

Türkiye'nin talihi

Türkiye her ne kadar Profesör Berkes'ten bir öğretmen olarak yararlanamama talihsizliğine uğramışsa da, çalışmalarının büyük bölümünün Türkçe oluşu bakımından Batıya nazaran daha talihlidir. Berkes Batıda, Ziya Gökalp'in yazılarından seçmeleri kapsayan *Turkish Nationalism and Western Civilization* [Türk Milliyetçiliği ve Batı Uygarlığı] (1959) başlıklı antolojisi ve *The Development of Secularism in Turkey* [Türkiye'de Laikliğin Gelişimi] (1964) adlı eseri ile tanınır. Söz konusu antolojinin girişinde yer alan Türk milliyetçiliği konusundaki mükemmel inceleme, Ortadoğu üzerine çalışan bütün öğrenciler için zorunlu bir okuma haline gelmiştir. Diğer kitabı, alanında klasik bir yapıt niteliğini kazanmıştır. Berkes'in ayrıca, kolaylıkla ulaşılamayan, çeşitli ülkelerde çıkan dergilerde yayınlanmış pek çok makalesi vardır. Yalnızca İngilizce bilen okur, Berkes'in yazdıklarının ancak sınırlı bir bölümüne ulaşabilir. Peki, Türk okuru için durum nedir?

Profesör Berkes Türkiye'den bir kuşak önce ayrılmışsa da, ülkesiyle ve onun sorunlarıyla ilişkisini hiçbir zaman koparmadı. 1960 Devrimi'nden sonra elde ettiği ilk fırsatla, Türk basınında yazmaya başladı. İlk kez YÖN'de çıkan, bu döneme ait yazıları derlendi ve kitap olarak yayımlandı. *İkiyüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?* (1965) ile *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler* (1965) bu cümlede akla ilk gelen kitaplardır. Bunları *Türk Düşününde Batı Sorunu* (1975) ve *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (1973) izledi. "100 Soruda" dizisinde çıkan *Türkiye İktisat Tarihi*'ni (1969/70) ve diğer eserlerini de unutmamak gerekir. Bu eserler, bir bilim adamı olarak Profesör Berkes'in ilgi alanının ne denli geniş olduğunu gösterir.

1908 Devriminin çocuğu

Bu yazıda söz konusu ettiğimiz iki kitap ise Berkes'in son derece uyarıcı ve zevkle okunan yeni eserleri. İlki (*Atatürk ve Devrimler*) Profesör Berkes'in "Kişisel Anılar"ıyla başlar. Burada Berkes, okuruna nereden geldiğini ve bir anlamda, nereye gittiğini anlatır. Berkes 1908 Devriminin çocuğuydu ve o karışık ama heyecan verici çağda yetişti. Bu dönemi öyle canlı bir şekilde aktarıyor ki, okur Profesör Berkes'in Cumhuriyet Türkiyesini doğuran sosyal ve entellektüel iklimin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacak, geniş kapsamlı bir otobiyografi çalışması içinde olduğunu ummak istiyor.

Kitaptaki diğer makaleler Türkiye'de 1980 ve 1981 yıllarında ilki Mithat Paşa'yı, ikincisi Atatürk'ü anmak amacıyla düzenlenen konferanslara sunduğu bildiriler ile, ilk kez 1954'te ya-

yınlanan ve Arnold Toynbee'nin Türk Devrimi üzerine görüşlerini konu alan bir yazıdan, 1979 tarihli "Dinler Devrimci Olabilir mi?" sorusunu soran bir makaleye kadar uzanan çeşitli katkıları kapsıyor.

İkinci kitap (*Teokrazi ve Laiklik*) de aynı türde: Başlığının ifade ettiğinden çok daha geniş bir alana yayılan konularda yazılmış incelemeleri bir araya getiriyor.

Berkes'in "Toplu Eserleri"

Ele aldığımız kitaplarda bulunan yazılar üzerinde ayrıntılı olarak durmamıza burada olanak yok. Belirtilmesi gereken şey, her ikisinin de büyük bir zevkle okunan çok yararlı kitaplar oluşu. Profesör Berkes, birçok akademisyenden farklı olarak, okurlarını düşünmeye, soru sormaya ve kendi görüşlerini belirlemeye zorlayan, çok uyarıcı bir yazar. Berkes'in bu son kitaplarının da hak ettikleri ilgiyi göreceklelerini ve Adam Yayınları'nın yazarın diğer makalelerini de derleyip yayınlayacağını umuyoruz. Örneğin, Berkes'in Gökalp antolojisine yazdığı sunuş yazısı olsun; M.M. Şerif'in derlediği *A History of Muslim Philosophy* [İslam Felsefesi Tarihi] (1966) adlı kitapta yer alan "Renaissance in Turkey" ["Türkiye'de Rönesans"] başlıklı katkısı olsun henüz Türkçeye çevrilmiş değil. Oysa her iki makale de fevkalade değerli incelemelerdir. Uzun dönemde Türk yayıncılarının okurlarına "Niyazi Berkes'in Toplu Eserleri"ni kazandıracığını umuyoruz.

• *Hindistan doğumlu tanınmış bir çağdaş Türkiye tarihi uzmanı olan Profesör Feroz Ahmad, ABD'nin Massachusetts Üniversitesi öğretim üyesidir.*

